

Kütüphane âdabı

Kamuya açık bir kütüphanenin olmazsa olmaz adap kuralları vardır. Yolu buralara düşen herkes bu kurallara uymalıdır.

İlk akla gelen elbette sessizliği muhafazadır. Kütüphanelerin okuyucu salonu denilen kamuya açık kısmında sohbet edilmez, kendi kendine dahi konuşulmaz. Hatta biraz abartacak olursak, konuşana sus bile denmez. Burada herkesin kafası meşguldür, dikkatini dağıtmak elbette uygun görülmez.

Kütüphanelerde kitap isteme işlemi dahi fiş doldurularak yapıldığından okuyucuyla ilgilenen görevliyle konuşmaya da hacet yoktur. Tabii yanlış fiş doldurmalar, yerinde bulunamayan kitaplar vs. için okuyucuya kısmen açıklama yapılması gerekebilir. Ama bunun yolu da bellidir: Mümkün olduğunca küçük harflerle konuşmak.

Konuşma dışındaki “gürültü” çıkarma sebepleri de kütüphanelerde hoş karşılanmaz. Sandalyenizi sürükleyerek veya kaldırıp pat diye yere bırakarak çıkartacağınız bir gürültü kütüphanede ses yankılanmasına da sebep olabileceğinden hışımlı bakışları üzerinize çekebilirsiniz. Bu sebeple bazı kütüphanelerde masalar yere tam anlamıyla sabitlenmiştir, isterseniz de kıpırdatamazsınız ama sandalyeler için durum daha zordur. Gerçi bazı kütüphanelerde sandalyelerin ayaklarına keçe yapıştırılarak bu sorun halledilmeye çalışılmıştır.

Kitap sayfalarını şak şuk çevirmek de kütüphanede gürültü olarak algılanır. Hadi kitaplar neyse de geniş sayfalara sahip gazete koleksiyonlarının sayfalarını çevirirken söz konusu sayfa şakırtısını önlemek mümkün müdür diyenler olabilir. Evet, bu oldukça zordur ama önlenemez de değildir. Bu alanda tedbirlerinizi kendinizce geliştirmelisiniz.

Eskiden üniversite kütüphanelerinin çoğuna palto, pardesü vs. gibi dışarı kıyafetleriyle girilmezdi. Bu durumda giysilerin birbiriyle karışması veya nadiren de olsa kaybolması sözkonusu olabiliyordu. Bu

gibi sebeplerle olsa gerek, bu uygulama kaldırılmış görünüyor. Gerçi bu aksaklıkları önlemek üzere özellikle lisansüstü araştırmacılara hizmet veren bazı kütüphanelerin girişlerinde okuyucu için anahtarlı küçük dolaplar tahsis ediliyordu. Artık bu uygulamaya da pek rastlanmıyor. O zaman giysilerinize kendiniz sahip çıkmak zorundasınız. Kütüphanenin o düzenli karmaşası içinde bunların herhangi bir kalabalık teşkil etmemesini, elinize ayağınıza dolanmamasını bir şekilde sağlamalısınız.

Kütüphanelerin okuyucu salonlarına dışarıdan kitap da sokulmaz(dı). Ne olur ne olmaz, kitap cinsi birbirine çok benzer, karışabilir, en iyisi tedbirli olup özel kitaplarınızı yanınızda getirmemek, getirdiyeniz de çantanızdan çıkartmamak.

Bir kütüphanede öğrenciler için ders çalışma salonları varsa ne âlâ, eğer yoksa araştırmacılara tahsis edilmiş salonları öğrencilerin sırf ders çalışmak için işgal etmemesi de adaptandır.

Kitaplar da kendilerince bir cana sahiptir, okuyucudan aşgari bir nezaket beklemek haklarıdır. Onlara odun (selüloz) muamelesi yapılamaz. Sayfayı çevirmek, açık tutmak, kitabı yıpratmadan işaretlemek birtakım incelikler gerektirir. Mesela istediğiniz sayfayı daha sonra kolayca bulmak için, özellikle ciltli kitaplarda bulunan ibrişim şeritten faydalanabilirsiniz. Her ciltli kitapta bu şeritten bulunmadığı göz önüne alarak yanınızda kitap ayrıçaları götürmenizi önerebiliriz. Nasılsa bütün kitapçılarda bol miktarda bulunabiliyor. Kesin bir dille belirtelim ki işaretlemek için sayfayı ucundan katlamak katiyen kabul edilemez.

Kitabın işinize yarayan sayfalarını yırtmak ve cebinize, çantanıza atmak bir adap konusu olmaktan ziyade bir suçtur, şiddetle kaçınılmasını hatırlatmaya dahi gerek yoktur.

Bazı okuyucuların ciltli kitapları sırtının üst tarafından çekiştirerek raftan alıverme alışkanlığı vardır ve bu da kitap

ciltlerine çok zarar verir. Söz konusu alışkanlığa sahip okuyucu bundan acilen vazgeçmelidir.

Boyumuzun yetişmeyeceği kadar yüksek raflardan kitap çekmeye çalışmamalıyız. Hele bunu yaparken raflara abanmak bazen kazayla sonuçlanabilir. Bunun yerine salonu görevlilerinden portatif merdiven talep edebilirsiniz veya bu işlemi onların yapmasını isteyebilirsiniz.

Kütüphanede bir şey yenilip içilmez. Bu sebeple kütüphanelerde genellikle kantin gibi mekanlar vardır; bu tür ihtiyaçlarınızı buralarda giderebilirsiniz.

Hep okuyucu için yazmayalım. Salonu görevlileri için de bazı adap ve erken kuralları vardır elbette. Bu görevlilerin son derece nazik ve güleryüzlü olmaları gerekiyor. En önemlisi de işini seven kimseler arasından seçilmelidirler. Okuyucu ile münasebetlerinde son derece ölçülü olmaları şarttır. Bu personelin kütüphaneyi avucunun içi gibi biliyor olması da çok iyi olacaktır. Çünkü bazı noktalarda okuyucu manuel veya çevrimiçi kataloglardan tespit gerçekleştirilemez, bu durumda salon görevlilerinin danışma hizmetine ihtiyacı olacaktır.

Gittikçe yaygınlaşan bir tavır olarak kütüphanelerde fotoğraf çekmek de dikkat dağıtıcı olabiliyor. Hele şimdi dijital fotoğraf makineleriyle veya cep telefonlarıyla biteviye sayfa fotoğraflamak, zihni çaba içindeki okuyucu için gerçekten bunaltıcı olabilir. Böyle durumlarda salon görevlilerinin göstereceği bir mekan veya bu tür işlere tahsis edilen masalar fotoğraf çekmek için kullanılabilir.

ÖZEL KÜTÜPHANELER

Özel kütüphaneler en sık şikayetlere sahne olan alanlardan biridir. Bir kere, şahsî mekanda kütüphane hacminde kitaplığa rastlayan kişi hayret evresini çabucak atlatmalı ve gereksiz hareketlere, sorulara kalkışmaktan nefsinin men etmelidir. Mesela “bunların hepsini okudun mu?” diye sormamalıdır. Kitaplığın sahibi, muhtemelen kendisine daha önce de kaç kere sorulmuş bu soru karşısında sinirini saklayamayabilir.

Kitapları raflarından asla izinsiz almamalı ve hele izinle aldıktan sonra da rastgele bir yere tıkıştırılmamalıdır. Kitabı aldığınız yere bırakmaya dikkat ediyorsanız, bu kez de kitapların cildine zarar vermeden bunu başarabilecek bir deneyime sahip olmalısınız. Bu sebeple büyüklerimiz “Kitapları ellerinizle değil, gözlerinizle karıştırınız” demiştir.

Çok kitabı bir arada görünce hemen kitap talebinde bulunmamalıdır. Bu kitaplar yeryüzünde sadece orada yoktur. Çok lazımsa o kitabı edinmenin daha makul ve insanî yolları vardır. [Z]

Raflara nasıl yerleşiyorlar?

Kurum kütüphanelerinde kitaplar raflara uluslararası standart haline gelmiş bilgi sınıflama sistemlerine göre dizilir. Önde gelen sistemler şunlardır:

Dewey Decimal Classification (DDC) / Dewey Onlu Sınıflaması (DOS): ABD'deki Amherst College Kütüphanesinde kitaplar satın alma sırasına göre verilen demirbaş numaralarıyla raflardaki sabit yerini

alıyordu. Bu yöntemle birbiri ile ilgili olmayan kitaplar yanyana duruyor ve kitap sayısı arttıkça bulmak zorlaşıyordu. Henüz öğrencilik yıllarında kütüphanecilikle ilgili bazı standartlar oluşturan Melville Dewey bu sorunu çözmek için işe alındı ve 1876'da yeni bir sistem geliştirdi. Sir Francis Bacon tarafından ana hatları çizilen bir bilgi yapısı üzerine ondalık sayı sistemini ekleyen yeni sistemin belirgin tarafı,

kitapların raflarda birbirleriyle olan ilişkilerine göre dizilmesi ve yerlerinin yeni kitaplar geldikçe değişebilmesidir. Açık raf düzeniyle hizmet veren kütüphanelerin tercih ettiği bu sistemde kitaplar konu ve içeriklerine göre kendileri için tespit edilmiş sayısal değerlerle sınıflanıyor. Okuyucu aradığı kitabı ve o kitapla aynı konu ve türdeki kitapları aynı numara altında yanyana görebiliyor. Sistemde harf kullanılmıyor, "bilgi" 10 ana başlıkta toplanıyor ve alt bölümler 10, 100, 1000 şeklinde dallara ayrılıyor. Basamaklı sayıların ikinci basamaklarına yeniden sayılar yerleştirilerek, her sayı yeniden on ana bölüme ayrılıyor ve bir konunun alt dallarını gösterme imkanı sağlanıyor. Bu sayıların da üçüncü basamağına sayılar koyarak konuları ayrıntılandırmak mümkün. Daha ayrıntı istenirse, ilk üç sayıdan sonra bir nokta konarak başka bölmeler yapılabilir. Böylece bağlantılı kollarla genişleyebilen bir bilgi ağacı oluşuyor. Sistemin dezavantajları; alan karmaşası, sınıflamada yer almayan konular, bölüm-alt bölüm uyumsuzluğu ve sınıflama hataları.

Universal Decimal Classification (UDC) / Evrensel Onlu Sınıflama (EOS): 1895'te o güne dek basılmış bütün eserlerin bibliyografyasını hazırlamak isteyen Paul Otlet ve Henri La Fontaine, Dewey'in sistemini kullanmak için izin aldılar ve onu geliştirerek 1904-1907 arasında *Répertoire bibliographique universel* (Evrensel Bibliyografya Repertuarı) adıyla yayınladılar. Bu çalışma, evrensel bilgiyi sınıflandırma sorununu ortaya koyduğu ve buna bir çözüm sunduğu için arama motorlarının atası olarak biliniyor. Bu yüzden, Otlet ve La Fontaine'in eserinin ilk baskısı UNESCO Dünya Mirası Listesine kabul edilmiştir.

Library of Congress Classification (LCC) / Kongre Kütüphanesi Sınıflaması (KKS): 1897'de, daha sonra Kongre Kütüphanesinin yöneticisi olacak Herbert Putnam tarafından geliştirilen sistemde 21 ana konu var ve genelden özele doğru bir harf kodu sistemi oluşturuluyor. Mesela tarih için D, sosyal bilimler için H, hukuk için K, dil ve edebiyat için P harfleri kullanılıyor. P harfi dil ve edebiyat alanındaki materyalleri ayrıntıya girmeden genel olarak tanımlıyor, P harfinin yanına L harfi eklenince (PL) Uzakdoğu, Afrika Okyanusya dilleri ve edebiyatları, Türk dili ve edebiyatıyla ilgili eserler tanımlanıyor. Sistemin dezavantajı sağlam bir teorik temeli olmaması. [Z]

Kütüphane raflarında kitap sırtlarındaki yön karmaşası

Kitaplar rafa ya dikine ve birbirine yaslanmış olarak, ya da yatırılarak üstüste yerleştiriliyor. Kitaplar rafa nasıl yerleşirse yerleşsin, dışarıya doğru bakan kitap sırtları kitabın kimliğini yansıtmak açısından önem kazanıyor. 16. yüzyıla gelinceye kadar kitap sırtlarında herhangi bir bilgi yer almıyordu. Kitap üretiminin ve okur koleksiyonerlerin artışı, baskı, cilt ve tasarım konularında bir gelişmeye yolaçtı. Sözkonusu karmaşa işte bu süreçte oluştu.

Kitap sırtları bütün dünyada üç şekilde tanzim ediliyor. Kitabın sayfa sayısı çok ve sırtı belli bir kalınlıktan fazlaysa yazılar görsel A'daki gibi düz olarak yerleşiyor. Karmaşa B ve C kullanımlarında oluşuyor. "Yukarıdan aşağıya" ve "aşağıdan yukarıya" yerleşen yazılar raflarda bir düzen problemi oluşturuyor.

Bu karmaşa, yayıncılığın iki farklı geleneğe dayanmasından kaynaklanıyor. Birisi Anglo-Sakson dünyadaki uygulama, diğeri Kıta Avrupası uygulaması. Her iki gelenek de mantıklı gerekçeler sunuyor.

İngilizce konuşan ülkeler (ABD, İngiltere, Yeni Zelanda, Güney Afrika ülkeleri) B kullanımını tercih ediyorlar. En son 1985 yılında güncellemesi yapılan "ISO 6357: Dokümantasyon. Kitaplar ve diğer yayınlarda kitap

sırtlarındaki başlıklar" maddesi bir uluslararası standart olarak tanımlanmış. Bir başka standartlaştırma girişimi 2002'de eski Sovyet cumhuriyetlerini bağlayacak şekilde GOST 7.84 "Kitap basımları, kapaklar ve ciltler" başlığıyla oluşturulmuş. Bu standardın metni "kapaktaki veriler [...] yukarıdan aşağıya basılmalıdır" diyerek, Rus kitap basım geleneğine açıkça meydan okuyordu. Rus yayıncılığının bu yeni standarda olumlu bakmadığı ve geleneği sürdürdüğü görülüyor.

"Yukarıdan aşağıya" yerleşim şöyle izah ediliyor: Herhangi bir kitabı arka kapağı aşağı, ön kapağı yukarı bakacak şekilde yatırdığımızda kitabın sırtındaki yazıları düz olarak görmeliyiz. Kitap rafta dik dururken, kütüphane rafına başımızı hafifçe sağa eğerek baktığımızda sırtındaki bilgileri okuyabiliriz. Ayrıca, kütüphane etiketini kitabın alt bölgesine yapıştırdığımızda ismi kapanmaz.

Kıta Avrupası (Fransa, Almanya, İspanya) bazı Latin Amerika ülkeleri ve Rusya C kullanımını tercih ediyorlar.

"Aşağıdan yukarıya" yerleşim de şöyle izah ediliyor: Herhangi bir kitabı arka kapağı aşağı, ön kapağı yukarı bakacak şekilde yatırdığımızda kitabın sırtındaki yazıları ters olarak görürüz ama kitap rafta dik dururken, sırtındaki bilgileri aşağıdan yukarı doğru daha kolay okuruz. Özellikle de sırtta iki satırlık yazılar olduğunda. Bu durum Latin yazısının soldan sağa akışı ile uyumludur. Ayrıca, raflarda dizili kitaplara ön kapak hizasından baktığımızda aynı zamanda sırttaki yazıları da okuyabiliriz.

"Aşağıdan yukarıya" yerleşimin tarihî bir gerekçesi de var. Kitapların ve kapaklarının elle yazıldığı matbaa devrimi öncesinde, ön kapağın aşınması ve korunması için kitap ön kapağı masaya gelecek şekilde konuyor, sırt bilgileri de buna uygun yerleştiriliyordu.

Türkiye'de ise her iki biçimin de kullanıldığı görülüyor. Kültür ve Turizm Bakanlığı yayınlarında "yukarıdan aşağıya", Millî Eğitim Bakanlığı yayınlarında "aşağıdan yukarıya" yazım tercih edilmiş. Bazı yayınevleri farklı dönemlerde farklı biçimler kullanırken, büyük yayınevlerinin bir biçimi disiplinli şekilde uyguladığı görülüyor.

Kişisel kütüphanesinin raflarında bu konuda bir düzen oluşturmak isteyenler "uyumsuz" kitapları ters yerleştiriyorlar. Z

"Hurda" kitap

Birçok kişinin kütüphanesinde üzerinde kütüphane mührü olan kitaplardan vardır. Bir okulun, bir öğrenci yurdunun kitaplığından veya bir halk kütüphanesinden tasfiye edilen bu kitaplar son yıllarda sahaflarda çokça görülüyor. Türk edebiyatının önemli eserleri, Doğu ve Batı klasiklerinin kaliteli çevirileri, folklor kitapları, neden elden çıkarıldığına anlam veremediğiniz ciddi araştırma kitapları.

Kütüphane yönetmelikleri, bazı kitapların tasfiye edilerek üzerlerine "tasnif dışı" damgası vurulmasına imkan veriyor. Ama tasfiye edilen bu kitaplar ihtiyacı olan başka kütüphanelere, mesela yeni açılan üniversitelere gönderilerek değerlendirilebilir.

Durumun teselli edici tarafı, eskiden kâğıtçılara, hurdacılar satılan ya da SEKA'ya gönderilen bu kitapların artık sahaflar yoluyla kitapseverlere ulaşıyor ve hamur olmaktan kurtuluyor olması. Z

BiblioPera

Beyoğlu Araştırma Merkezleri Ağı, İstanbul Beyoğlu'nda bulunan araştırma ve kültür sanat merkezlerine ait kütüphanelerin koleksiyonlarını bir araya getiren; araştırmacılar, araştırma merkezi çalışanları ve kütüphanecilerin fikir ve tecrübelerini paylaşabilecekleri bir işbirliği platformu. İstanbul Kalkınma Ajansı tarafından desteklenen proje, Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi tarafından yürütülüyor. Ağa katılan merkezler şunlar: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, Koç Üniversitesi Anadolu Medeniyetleri Araştırma Merkezi, SALT Araştırma, Alman Arkeoloji Enstitüsü, Hollanda Araştırma Enstitüsü, Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü, Orient-Institut Istanbul, İsveç Araştırma Enstitüsü, Sismanoglu Megaro, Yapı Kredi Araştırma Kütüphanesi, Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı, Türkiye'de Amerikan İlmî Araştırmalar Enstitüsü ve Arter Kütüphanesi. Z